

TAMÁS-PÉTER RÉKA

„Hol a világ véget ér, nem ér véget a dal” (2.)

Bródy János dalköltészete

A mindenkori emberi létformához szervesen hozzátartozó dal, funkcionalitását tekintve, a szórakoztatást szolgálja. Egyes dalszövegek azonban túlmutatnak ezen, mintha keresnék a visszautat az önálló verstől a dallammal előadott művészi alkotások felé. Ezért a kortárs irodalomkritikai kutatások egyik fontos irányvonalává vált a dalszövegek vizsgálata.

Balázs Imre József költő, irodalomkritikus dalszövegológiaként, azaz a dalszövegek tudományaként nevezi meg azt a kutatási irányt, amely az irodalmi kánonon kívül rekedt dalszövegekben mutat fel művészi szövegre jellemző jelentésteremtési módokat. Ilyen szempontú megközelítésben a magyar nyelvű dalszövegírásról nem lehet Bródy János munkássága nélkül beszélni. Ebbe a mára már több mint 750 darabból álló szövegtörzshez kívánok betekintést nyújtani, felvillantva egy-egy példán keresztül az egyedi szövegírói névjegy jellemzőit, új vonásait.

Dalszövegei egy részét maga a szerző „kérszéletű szórakoztatóipari terméként” jelöli meg, amelyek, bár közvetlen üzenethordozók, mégis megragadnak valami általánosan emberit. „Az ember sok hasonló helyzetből von le konzekvenciákat, és megpróbál általános érvényű modelleket felmutatni” – vallja a dalszövegíró munkái születéséről. A klasszikus értelemben vett dalszövegtémák kiegészülnek a gondolati költészet témáival, műfajaival, megfogalmazási formáival, ilyenek a szerepvers, a létértelmező, illetve létösszegző vers-típus, valamint a közösségi líra műfajai. Ezzel valóban elmosódnak a határok a populáris és szépirodalmi regiszterek között.

A Bródy-dalszövegek az emberi élet időbeli keresztmetszetét nyújtják: a gyermeki lét sajátos kérdései, a világban helyét kereső fiatal lázadás, az érett felnőtt életérzése és reflexiói az őt körülvevő világról, valamint az idősödő ember visszatekintése, rezignált magatartása egyaránt témaként szolgál ezekben, érzékenyen megragadva minden életszakasz problémáit. A *sünderisznó* című dalban például az őszinte gyermeki kérdések mögött felsejlik az egyes emberi magatartásformák indoklásának szükségszerűsége: „A sünderisznók szerint tehát / a tüskék hasznos fegyverek, / De ki tudja, mért növesztenek / tüskét az emberek.” A nagy népszerűségnek örvendő *Kéglidal* azt fogalmazza meg egyszerű nyelvi formában, hogy fiatalok egy üres lakásról álmodnak, ahol zavartalanul, a házmester felügyelete nélkül, a megszokott szereposztásban (lányok a konyhában) szabadidejüket tölthetik. Hasonló témájú a *Lökd ide a sört* című dal is, amelyben a pénzéért alaposan megdolgozó munkás megenged magának egy kis kikapcsolódást, hiszen „tisztességgel megszomjazik”. A *kugli* továbbviszi ezt a gondolatot, és betekintést enged az elismerés hiányától szenvedő ember világába. A munka bére fontos ugyan, mert látszólag státust ad az embernek („És az az úr, akinek van pénze”), de a valódi felemelkedéshez ez nem elegendő. A szlengbe helyezett köznyelvi regiszterből vett sorok is ezt a felemelkedési szándékot nyomatékosítják: „Körberajongja az éjszaka lánya, / és felszabadítja az öntudatát.”

A világban helyét kereső fiatal céltalansága, gondterheltsége fogalmazódik meg az *Után* című dalban. A záró részben a szöveg többletjelentést hordozóvá válik. Az új nemzedék irányvonalai ütköznek az idősebb generáció megrögzött, a látszatban is megnyilvánuló értékrendjével. Ennek ellenére a fiataloknak szükségük van útmutatásra. Ez a bizonytalanság a látszólagos megállapodás ellenére visz-

szatérő hangulatként a későbbiekben is előjöhethet. („Látszólag már más a gondom, / De néha furcsa hangulatban / Az utcát járom egymagamban én.”) Ezekből a sorokból kihallható a lehetőségek hiánya, az általánosan tapasztalható kilátástalan állapot, tehát nem egyéni döntésképtelenség okozza a bizonytalanságot, hanem a közeg, amiben él.

A magyar popkultúra klasszikus darabjaként számon tartott *Levél a távolból* a szakítás fájdalmát feldolgozó ember önmeggyőző vallomása: „Nem mondhatom, hogy könnyű volt a szakítás, / bár most már jól érzem magam”. A *Jöjj, kedvesem* a kedvest őszinte szándékról biztosító, érvelő szöveg: „Ne legyél bánatos, / én komolyan gondolom, / hogy hozzám tartozol / és én hozzád tartozom. / Meglátod, rendbe jönnek majd a dolgaink, / lesznek még szép napjaink.” Az *Élünk csendesen* című dal megszólalója beletörődő hangon fogadja el az élet velejárájaként a hétköznapiakban megélt rosszat: „Ne legyél bánatos, / hisz a jó és a rossz / tudjuk már, / hogy mindig együtt jár.”

A *Mit tehetnék érted* szövege a tehetetlenség érzését fogalmazza meg az emberi szomorúsággal szemben. Vannak olyan problémák, amelyek gonosz varázslatként telepednek a lélekre, s megoldásuk valós térben, valós eszközökkel nem történhet meg. A mit tehetnék kérdés nyomatékosítja a tehetetlenséget: „Mit tehetnék érted, / hogy elűzzem a bánatod, / Hogy lelked mélyén megtörjem / a gonosz varázslatot?”

A *Filléres emlékeim* az aprónak tűnő, anyagi szempontból csekély értékű, de a lélek számára mégis fontos tárgyak múltörző és múltértelmező szerepét fejezi ki: „Ők tudják, mennyit ér az életem/éneke.” A tárgyak eseményeket rögzítenek, élményeket őriznek, amelyek az emberi önazonosságot adják. A *Mama, kérlek* című népszerű dalszöveg szintén az önazonosság kérdését veti fel más perspektívából. A felnőtt ember önkeresésében, önértelmezésében, („...mielőtt majd egyszer

Összeállításunkhoz a Bródy János 70. születésnapja alkalmából a budapesti Arénában tartott koncerten készült fényképekből válogattunk

meghalok, / még tudnom kell, miért vagyok”) a születés körülményei meghatározó jelentőségű identitásképző elemek: „Mama, kérlek, meséld el nekem, / hogy milyen volt az élet nélkülem [...] hogyan kezdődött az életem [...]” A kérdések egyre mélyebb érdeklődésről, egyre nagyobb feszültségről árulkodnak, míg végül elhangzik a legkeményebb kérdés: „akartad-e azt, hogy így legyen?” A kérdések magát a kérdezőt is felzaklatják, hiszen szülőszerepben ő is válaszokkal tartozik. Az élet titkaira pedig nincsenek egyértelmű válaszok.

A *Személyi igazolvány* című dalban az önazonosság tárgyiasított formája jelenik meg. A „drága kis SZIG-em/szívem” szójátékon alapuló jelentésátvitel a személyi igazolvánnyal való összetartozást kifejező sorokban ironikus hangvétellé teszi a szöveget, ami mögött ott van a valódi énünk megmutatkozásának lehetetlensége miatti szomorúság. A „Mi lesz veled, ha visszavonnak végül nélkülem?” kérdésben rejlik az alapgondolat: a személyiségről leválasztott adatok önmagukban elvesztik jelentőségüket, illetve a filozófiai kérdés, hogy mi marad az emberből a halál után.

A barátság összetartó erőként jelenik meg, amely által az ember betekintést nyer a lét mélyebb szférájába, és önmegismeréshez vezet: „Szívem mélyén elhervadt már minden virág, / De megtanultam, mit jelent egy igazán jó barát. / Ha bajban vagyok, elég az, ha rá gondolhatok, / Hisz nélküle már nem lennék az, aki most vagyok” – hangzik el *Az ismeretlen ismerős* című dalban.

A szerelem leggyakrabban vágy vagy emlék formájában van jelen a szövegekben, kiténtett szerepe van az emberi lélek számára az élet alapigazságainak feltárása vagy a csalódás, kiábrándultság utáni védelem, támasz keresése szempontjából: „Veled egyszerűnek tűnik minden, / Oly egyszerűnek tűnik minden. / Veled vízszintes az igazság, / S függőleges a boldogság” (*Mosolyod vigasztal*). „Ha véget ért a háború a lelkek égig érő frontján, / s partjaikhoz visszatérnek a megáradt folyók, / te itt leszel majd mellettem, / tudom, te nem hagysz el sosem, / te őrzöd majd az összetört szívem” – fogalmazza meg Bródy a *Te itt leszel majd mellettem* című dalban.

Az emberi kapcsolatokat jellemző és fenntartó kommunikáció, egymás megértésének esetlegessége, a közlés hitelességének megkérdőjelezése, az önkifejezés nyelvi korlátai

(folytatás a következő oldalon)

„Hol a világ véget ér, nem ér véget a dal” (2.)

(folytatás az előző oldalról)

szintén megjelennek a dalokban, valamint a szavak manipulatív jellege, hiánya a kiszolgáltatottság jelképeként: „A szó veszélyes fegyver, / és van, aki fegyvertelen.” Kiemelt téma a múlt is, ami lenyomatként jelenik meg az egyéni, illetve kollektív emlékezetben. Az egyéni emlékezés lehet véletlenszerű („A könyvek országában ködbe bújnak el a hegyek, / S a völgyekben vadon virágozik az emlékezet”), de lehet tudatos cselekvés is, amely által a történések értelmet nyernek, indoklasként is funkcionálnak az életút egyes szakaszaira vonatkozóan („Eltűnt egy dal, / aki ismerte, szóljon. / Addig még él, / amíg emlékezünk”). Az emlékezés célja lehet ugyanakkor a létösszegzés is. Ezekre a szövegekre a befelé fordulás, önreflexió, felvállalt rezignált magatartás jellemző („Óh, azok a hatvanas évek ma már csak szép mesék. / Nem volt az Éden, mégis közelnek tűnt az ég” – *Édes életünk*).

Az alkotói létforma jellemzői szerepversekben jutnak kifejezésre. Az *íródeák* című dalszövegben látszólag a letűnt múlt a téma, és az irányvesztésre, a fontos információk elfelejtése által a pályára való alkalmatlanságra derül fény, valójában viszont a „Néha kérdőjelet másol felkiáltójel helyett” önmaga felvállalását jelenti a parancs megkérdőjelezése által. „Az íródeák gondolkodni kezd / Elfelejtve azt, hogy fő erénye / A gondolkodás nélkül másolt hűségese szöveg.” A mechanikus engedelmességet felváltja a tudatos feladatvállalás.

Ugyancsak lehetséges az *ars poetica* irányából megközelített értelmezés *A vén kardnyelő* című szerepversben is. A hajdan ünnepe, közönség által kedvelt kardnyelő az elmúlt dicsőségre, a hírnévre, a fiatalságra fájdalmas nosztalgiával tekint, a jelen viszont kiüresedett, értéktelen. Sorstragédiája abban

Személyi igazolvány...

nyilvánul meg, hogy az utókor számára ő már csak egy nevenséges figura, a múltban nem tudott létrehozni semmi maradandót, a magánéletben sincs támasza, a jövő számára a megalkuvást jelenti a létfenntartás érdekében: „A vén kardnyelő már mindent lenyel.”

A dalok természetét és szerepét is számos dalszöveg problematizálja. Az *Ahol fölösleges a dal*-ban a költői szerep, azon belül pedig a költői szerepvállalás ellehetetlenedése miatti dekadens életérzés jut kifejezésre. A cím megfogalmazza az alaphelyzetet, ami maga után vonja a kérdést, hogy mi a dal szerepe, mitől lesz fölösleges, minek következtében veszíti el funkcióját. Az ellenséges érzület, a békétlenség („Ahol mindent felkavar a szél, s a légkör mérgező”), a törvény és jog hiánya („Ahol minden megtámadható, és minden védhető”), a bizalom hiánya („Ahol hiteltelen a szó”), az érdekkapcsolatok („Ahol ellenség és jó barát felcserélhető”), a gondolatok érvényre jutásának akadályai („Ahol nem számít az értelem, csakis a hangerő”) ellehetetleníti a cselekvést. A tehetetlenség és az ebből fakadó szégyenérzet szólal meg a refrénben.

Az alkotási folyamatot a hittel teli magatartásforma teszi létjogosulttá (*A hitetlenség átka*): „Nem lehet, nem lehet, / Értsétek meg, nem lehet, / Hit nélkül sem alkotni, / sem élni nem lehet”.

(Folytatjuk)

NÉVJEGY

TAMÁS-PÉTER RÉKA (1977, Dicsőszentmárton, Maros megye) tanító, magyartanár. 1996–2001 között a marosvásárhelyi Europa Gimnáziumban tanítóként tevékenykedett, majd 2005-től a váradi Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium magyartanára. 2008–2012 között a tanítás mellett gyermekszínjátszással is foglalkozott, jelenleg az iskola könyvtárát működteti.